

УДК: 336.5:330.101.541

ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОПОРЦІЇ

Лисюк В.С.

*кандидат економічних наук, Рівненський інститут слов'янознавства,
м. Рівне, вулиця Петра Могили, 28, 33017, Україна
тел.: (097)977-34-43, e-mail.: lysyukrivne@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9797-5944*

DYNAMICS AND STRUCTURE OF BUDGET EXPENDITURES AND THEIR IMPACT ON MACROECONOMIC PROPORTIONS

V. Lysyuk

*candidate of economics, Rivne institute of slavonic studies,
Rivne, St. Petor Mohyla, 28, 33017, Ukraine
tel.: (097)977-34-43, e-mail.: lysyukrivne@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9797-5944*

Анотація. У статті досліджено теоретичні аспекти структури бюджетних видатків. Подано оцінку сучасного стану бюджетних видатків, їх вплив на макроекономічні пропорції. Метою статті є визначення недоліків та подальших кроків ефективного розподілу видатків бюджету для забезпечення економічного зростання. Бюджетні видатки можна класифікувати за наступними ознаками: економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); функціями, з використанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків). За економічним змістом видатки бюджету поєднують: поточні видатки та капітальні видатки. До функціональної структури належать видатки, що здійснюються на економічну діяльність, державне управління, науку, соціальний захист населення, соціально-культурну сферу, національну оборону, правоохоронну діяльність і гарантування безпеки держави, ЖКГ, охорону навколишнього природного середовища, видатки цільових фондів, видатки на обслуговування державного боргу та інші видатки. Переважну частину видатків консолідованого бюджету біля 86,0-91,3% складають поточні видатки. Вони займають третину ВВП (32%). Впродовж 2006-2016 частка поточних видатків в бюджеті ВВП різко зростала. У той же час частка капітальних видатків зменшилася. У структурі видатків Зведеного бюджету України за функціональною ознакою за 2006-2016рр. спостерігається зростання всіх статей видатків. Динаміка основних статей Зведеного бюджету України за функціональною ознакою свідчить, що найвагомішими напрямками видатків є видатки держави на соціальний захист і соціальне забезпечення, оборону, освіту та видатки на виконання економічних функцій держави. Структура основних статей видатків Зведеного бюджету за економічною ознакою за 2006-2016рр. свідчить, що найбільшими статтями видатків бюджету є поточні трансферти населенню та оплата праці працівників бюджетних організацій. Аналіз структури видатків за економічними та функціональними ознаками показав необхідність подальшого посилення соціальної спрямованості бюджету, збільшення частки видатків на освіту, охорону здоров'я. Пріоритетним завданням повинно стати удосконалення системи державного фінансування розвитку вітчизняної науки та культури. Також потрібно передбачити бюджетні видатки на проведення пенсійної реформи, реформи охорони здоров'я, судової, адміністративної реформ.

Ключові слова: державні видатки, поточні видатки, капітальні видатки, видатки за економічною ознакою, видатки за функціональною ознакою, мультиплікатор видатків, мультиплікатор трансфертів.

Формул: 3, рис.: 1, табл.: 0, бібл.: 10

Anotation. The article is devoted to the theoretical aspects of the structure of budget expenditures. The current state of budget expenditures and their influence on macroeconomic proportion are estimated. The goal of the article is to determine the drawbacks and further steps to the effective distribution of the budget expenditures based on the analysis of the state and dynamics of the budget expenditures to provide economic growth. The expenditures of budget are classified by: the economical characteristic of the operations during which these expenditures are committed (economical classification of expenditures); the functions that are fulfilled by the expenditures (functional classification of expenditures); on economic content the expenditures of budget combine current and capital expenditures. The expenditures for economic activity, government management, science, social protection, social-cultural area, national defense, etc. belong to the functional structure. In Consolidated budget of Ukraine predominant part of the expenditures is taken by current expenditures around 86,0% up to 91,3%. Current expenditures take one third of GDP (32%).

During 2006-2016 the part of the current expenditures in the budget in GDP was rapidly increasing. In return the part of the capital expenditures decreased over the same period of time. In the expenditures structure of the Consolidated budget of Ukraine all expenditures clauses are increasing by the functional feature over the researched period of time. The analysis of the expenditures by the economical and functional features showed the necessity of the future reinforcement of the social budget orientation and increase of expenditures especially for education and health care. The improvement of governmental system of financing the domestic science and culture should be set as the priority. The budget expenditures for retirement, judicial and administration reforms should be foreseen too. The existing system of use and distribution of the capital expenditures has to be revised too.

Key words: government expenditures, current expenditures, capital expenditures, expenditures on an economic basis, expenditure on a functional basis, expenditure multiplier, transfer multiplier.

Formulas: 3, fig.: 1, tabl.: 0, bibl.: 10

Постановка проблеми. Погіршення макроекономічної ситуації потребує вдосконалення фінансового механізму, ефективності використання його інструментів. В цих умовах ефективний розподіл видатків державного бюджету за окремими напрямками, визначення шляхів покращення їх використання з метою стимулювання економічного зростання в сучасних умовах набуває вкрай важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує велика кількість наукових робіт, що зосереджено на вивченні державних видатків та їх впливу на макроекономічні пропорції, зокрема дослідження Алімпієва Є.В. [1], Василика О.Д., Павлюка К.В. [2], Львовичкіна С.В. [3], Радіонової І.Ф. [4], Юхименка П.І., Федосова В.М., Лазебника Л.Л. [5]. Проблеми стану державних видатків, їх спрямованість та ефективність використання широко обговорюються науковцями, практиками та політиками. Однак зміни в економічному житті країни є настільки динамічними та непередбачуваними, що потрібно постійно відслідковувати та аналізувати нові тенденції з метою забезпечення економічного зростання.

У дослідженнях вітчизняних вчених недостатньо обґрунтовано механізм мультиплікаційного впливу державних видатків на макроекономічну ситуацію та шляхи поліпшення їх використання.

Формування цілей статті. Метою статті є на основі аналізу стану та динаміки державних видатків за економічною та функціональною ознаками визначити недоліки та подальші кроки їх

ефективного розподілу з метою забезпечення економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з кейнсіанською теорією, окремі елементи державних видатків по-різному з мультиплікаційним ефектом впливають на макроекономічні параметри. Слід зазначити, що мультиплікативний ефект впливу державних витрат на сукупний попит та споживання суттєво відрізняються для різних країн. Так, значення мультиплікатора ВВП за державними витратами відрізняється у 2-14 разів, а значення мультиплікатора споживання взагалі може набувати від'ємних значень, що свідчить про зменшення приватного споживання зі збільшенням державних витрат [6, 31].

У Зведеному бюджеті України переважну частину видатків займають поточні видатки – від 86,0% до 91,3%. У складі показника ВВП вони становлять третину (32%). Протягом 2006-2016 рр. частка поточних видатків бюджету у ВВП стрімко збільшувалась. У досліджуваному періоді зміна поточних видатків становила 4,3%. Натомість, частка капітальних видатків бюджету у ВВП за цей же період знизилась з 4,52% у 2006 р. до 3,07% у 2016 р., тобто зміна капітальних видатків становила майже 1,5% [7]. Зростання частки поточних видатків бюджету у ВВП відбувалося як за рахунок нарощування обсягу видатків бюджету, так і за рахунок перерозподілу частини коштів від капітальних видатків.

У структурі видатків Зведеного бюджету України за функціональною ознакою за 2006-2016 рр. спостерігається зростання всіх статей видатків. При

зростанні видатків державного бюджету в 4,8 рази найбільше зростання демонструють статті на оборону (9,3 рази), виконання загальнодержавних функцій (6,75 рази), освіти (6,3 рази) та громадський порядок, безпеку та судову владу (5,7 рази). Найменше зростання – статті на ЖКГ (2,2 рази) та економічну діяльність (2,4 рази) [7, 8]. Стрімке зростання видатків Зведеного бюджету на оборону та громадський порядок, безпеку та судову владу обумовлено передусім воєнною агресією Росії.

Тенденцію до зростання демонструють видатки на соціальні цілі: з 56,6% у загальній сумі видатків Зведеного бюджету в 2006р. до 57,5% у 2016р. [7, 8]. Це говорить про позитивну динаміку збереження соціальної спрямованості бюджету та її посилення. Динаміку видатків на соціальні цілі наведено на рис. 1.

Динаміка та структура видатків Зведеного бюджету України на соціальні цілі у 2006-2016 роках, (%)

Рис. 1 Динаміка та структура видатків Зведеного бюджету України на соціальні цілі у 2006-2016 рр.

*Джерело [7]

З рисунку 1 видно, що найбільшу питому вагу у складі видатків на соціальні цілі мають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення: від 41,7% у 2006 р. до 53,8% у 2016 р., у складі видатків Зведеного бюджету вони становили 30,9% у 2016р. порівняно з 23,6% у 2006р. Видатки на освіту складають за досліджуваний період в середньому 33% і коливалися в межах від 27% до 35,4% у загальній сумі видатків на

соціальні цілі. У складі видатків Зведеного бюджету вони займають друге місце. Їхня частка у Зведеному бюджеті України становила у середньому 19,6%. Однак, починаючи з 2014р. спостерігається її зниження як в загальній сумі видатків Зведеного бюджету, так і в загальній сумі видатків на соціальні цілі. З 2014 р. спостерігається також зниження питомої ваги видатків на охорону здоров'я як в загальній сумі видатків Зведеного бюджету, так і в загальній сумі видатків на соціальні цілі. Їх частки відповідно знизилися з 12,2% в 2013 р. до 9% в 2016 р., і з 18,9% до 15,7%. Видатки на духовний та фізичний розвиток становили у 2016р. всього 3,5% від загальної суми видатків на соціальні цілі, порівняно з 4,4% у 2006 р., а від загальної суми видатків Зведеного бюджету відповідно 2,0% в 2016 р. та 2,5% у 2006 р. Зниження питомої ваги видатків на освіту та охорону здоров'я, духовний і фізичний розвиток вкрай небезпечно для будь-якої країни, а для України взагалі, оскільки веде до погіршення інтелектуальної якості людського фактору і, як наслідок, стає перешкодою на шляху інноваційного розвитку країни.

Склад видатків бюджетів та їхня частка у ВВП є індикаторами пріоритетності тієї чи іншої функції держави. У більшості розвинених країн світу через видатки бюджетів перерозподіляється від 30 до 60% ВВП [2]. В досліджуваному періоді в Україні спостерігається зростання частки видатків на виконання загальнодержавних функцій, оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу. Їх частки у загальній сумі видатків Зведеного бюджету зросли відповідно на 4,9%, 3,4% та 1,3%. В структурі ВВП питома вага видатків на загальнодержавні функції зросла з 3,7% до 5,6%, оборону з 1,2% до 2,5%, громадянський порядок, безпеку та судову владу – з 2,3% до 3,0% [7, 8]. Видатки бюджету на загальнодержавні функції, зокрема на державне управління, фундаментальні дослідження, обслуговування державного боргу відіграють важливу роль. Без проведення

конституційної, адміністративної реформ неможливо усунути наявну розбалансованість між трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, створити ефективну систему державного управління, яка б відповідала стандартам демократичної правової держави з соціально орієнтованою ринковою економікою.

Натомість, питома вага видатків на економічну діяльність, ЖКГ суттєво знизилася у загальній сумі видатків Зведеного бюджету та в складі ВВП. Якщо питома вага видатків на економічну діяльність становила у 2006 р. 15,6% всіх видатків бюджету (5,0% від ВВП), то в 2016р. – 7,9% (2,8% від ВВП), тобто скоротилася майже на 8% (2,2% від ВВП). Зниження частки видатків на економічну діяльність обумовлено передусім скороченням державного сектору та переходом від безпосередньої активної ролі держави у процесі виробництва до децентралізації. У структурі видатків Зведеного бюджету та у складі ВВП також знижується питома вага видатків на ЖКГ. Їх частка в загальній сумі видатків бюджету склала в 2016 р. 2,1% порівняно з 4,6% у 2006 р., тобто зменшилася на 2,5 процентних пункти, у складі ВВП вона у 2016р. склала 0,7% проти 1,5% у 2006р. Стосовно частки видатків на охорону навколишнього природного середовища, то вона протягом досліджуваного періоду майже не зазнала суттєвих змін як в структурі видатків Зведеного бюджету, так і в складі ВВП [7, 8].

Низька частка видатків на охорону навколишнього середовища (0,8-0,9%) у загальній сумі видатків свідчить, що державне управління в сфері природокористування і збереження властивостей компонентів природи є неідеальним і малоефективним. Без сумніву, в Україні настала потреба глибокого реформування природоохоронної галузі. виправдовувати бездіяльність у сфері природокористування політики намагаються посиленням на кризовий стан економіки та військові дії на Донбасі. Такий шлях веде до ще більшого

погіршення властивостей компонентів природи, а значить до погіршення умов життєдіяльності країни.

Структура основних статей видатків Зведеного бюджету за економічною ознакою за 2006-2016 рр. свідчить, що найбільшими статтями видатків бюджету є поточні трансферти населенню та оплата праці працівників бюджетних організацій, які у 2016 р. становили відповідно 30,3% та 22,0%, що разом склали майже половину всіх видатків держави. За досліджуваний період поточні трансферти населенню зросли майже в 6 разів, а видатки на оплату праці працівників бюджетних організацій більш, як в 4 рази [7, 8]. У складі ВВП питома вага видатків на поточні трансферти населенню станом на 2016р. становила майже 11% проти 8% у 2006р. Частка видатків на оплату праці працівників бюджетних організацій у складі ВВП дещо знизилася і в 2016 р. становила 7,7% проти 7,9% у 2006р. В досліджуваному періоді вона коливалась в межах 7,5-8,7%. Напрямок зміни її протягом цього періоду змінювався 6 разів. Загалом сума цих статей видатків у структурі ВВП склала 18,3% у 2016р. порівняно з 15,9% у 2006р., тобто виявляється тенденція їх зростання [7, 8].

Частка видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв у досліджуваному періоді коливалась в межах 2,8-3,8% і становила в 2016 р. 2,9%, і практично відповідала рівню 2006 р. В середньому вона становила 3,3%. У складі ВВП питома вага цих видатків майже не змінилася [7, 8].

У досліджуваному періоді в структурі видатків Зведеного бюджету за економічною ознакою питома вага видатків на придбання основного капіталу знизилася з 6,7% у 2006р. до 6,2% у 2016 р. Упродовж 2006-2016рр. вона коливалась в межах 2,8-7,9% і в середньому склала 5,1%. Напрямок зміни її протягом цього періоду змінювався 5 разів. У складі ВВП питома вага видатків на придбання основного капіталу у 2016 р. порівняно з 2006р. майже не змінилася, що свідчить про край неефективну державну

інвестиційну, промислову політику, а точніше про її відсутність. На жаль, в Україні й досі відсутній стратегічний план розвитку інвестиційної, промислової політики. Сучасна структура зайнятості населення в Україні не відповідає завданням інноваційного розвитку країни. Спостерігається перерозподіл зайнятості на користь некваліфікованої робочої сили, що свідчить про домінування в Україні застарілих технологій і відсутність будь-яких інноваційних процесів.

Спираючись на кейнсіанську теорію, збільшення державних видатків на споживання з мультиплікаційним ефектом впливає на сукупний випуск. Стимулюючий вплив збільшення державних видатків на споживання є найбільш потужним та швидким способом впливу на макроекономічні пропорції:

$$G_C \uparrow \rightarrow AD \uparrow \rightarrow \left| \begin{array}{c} \rightarrow Y \uparrow \\ \rightarrow P \uparrow \rightarrow W_r \downarrow \rightarrow L^S \downarrow \rightarrow LAS \downarrow \end{array} \right. \quad (1)$$

Державні видатки безпосередньо збільшують сукупний попит і повною мірою спрямовуються на споживчі витрати без «витоків» частини фінансових ресурсів на заощадження. Разом з тим, у довгостроковому періоді збільшення державних видатків на споживання посилює інфляційний тиск, зменшує реальну заробітну плату і пропозицію праці і, як наслідок, призводять до зменшення сукупної пропозиції.

Видатки державного бюджету спрямовані на трансферти населенню, внаслідок зростання доходів населення, стимулюють сукупний попит через розширення споживання та імпорту:

$$G_{Tr} \uparrow \rightarrow DI \uparrow \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} C \uparrow \rightarrow AD \uparrow \rightarrow Y \uparrow \\ m' \uparrow \rightarrow Imp \uparrow \rightarrow TB \downarrow \end{array} \right. \quad (2)$$

Збільшення трансфертів населенню має порівняно менший ефект у стимулюванні сукупного попиту і випуску, оскільки зростання схильності до імпорту негативно визначається на торговельному балансі країни і порушує пропорції зовнішньої макроекономічної рівноваги.

Державні капітальні видатки, зокрема придбання основного капіталу, спрямовані на стимулювання виробництва і створення нових робочих місць, здатні збільшити реальну заробітну плату, сукупні доходи і випуск, зниження безробіття [1; 3].

$$G_I \uparrow \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} K \uparrow \rightarrow I \uparrow \rightarrow \\ L^d \uparrow \rightarrow W_r \uparrow \rightarrow DI \uparrow \rightarrow C \uparrow \rightarrow \end{array} \right| \rightarrow AD \uparrow \rightarrow Y \uparrow \\ , Unempl \downarrow \quad (3)$$

За проведеними дослідженнями Балдачі та Гупта збільшення витрат державного бюджету на 10% призводить до скорочення тривалості кризи на 3-4 місяці, за виключенням випадків, коли державні фінанси спрямовувалися переважно на інвестиційні проекти, на відміну від споживання [10, 37].

У структурі агрегованих статей видатків Зведеного бюджету переважну питому вагу займають державні трансферти, які у 2016р. становили майже 60%. Їх частка на початку та наприкінці досліджуваного періоду лишається на рівні 56,4-56,8%. У середині досліджуваного періоду частка державних трансфертів суттєво коливалася від 52,4% до 60,7%. За 2006-2016 рр. вони зросли майже в 5 раз. Це свідчить про те, що саме зміна державних трансфертів, а точніше, складових цієї статті – видатків з оплати праці та поточних трансфертів населенню – є найбільшим потужним джерелом впливу на макроекономічні пропорції. Зростання державних трансфертів в основному здійснювалось за рахунок зростання поточних трансфертів населенню, які зросли майже в 6 разів. В структурі державних трансфертів питома вага поточних трансфертів населенню коливалася в межах 38,2%-53,3%. В 2016 р. вона склала 53,3% проти 44,3% у 2006 р., тобто зросла в 1,2 рази. Питома вага оплати праці працівників бюджетних організацій в досліджуваному періоді складала в середньому 42,0%, порівняно з 2006р. вона знизилась з 43,5% до 38,7% [7, 8].

Висновки. Аналіз структури видатків за економічними та функціональними ознаками показав необхідність подальшого посилення соціальної спрямованості

бюджету, збільшення частки видатків, передусім, на освіту, охорону здоров'я. Пріоритетним завданням повинно стати удосконалення системи державного фінансування розвитку вітчизняної науки та культури. Потребує перегляд існуючої системи розподілу та використання капітальних видатків, вони мають складати основу бюджету розвитку.

Потрібно передбачити бюджетні видатки на проведення пенсійної реформи, реформи охорони здоров'я, судової, адміністративної реформ. Зміни в цих галузях сьогодні ніяк не можна назвати реформами. У зв'язку з воєнною агресією Росії доцільним є зростання видатків на оборону. З метою стимулювання духовного та фізичного розвитку необхідно відновлення спортивної інфраструктури, додатково залучати позабюджетні кошти, кошти іноземних інвесторів, створити прозору систему лотерейного бізнесу і з нього фінансувати спортивні події, необхідно також широко використовувати меценатство.

Література:

1. Алімпієв Є.В. Фінансово-монетарна трансмісія у державному регулюванні економіки: монографія. Кам'янець-Подільський, 2013. с. 117-118.
2. Василюк О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України: підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. с. 123.
3. Львовичкін С.В. Макроекономічна стабілізація в Україні у контексті економічного зростання: монографія. Київ, 2003. 432с.
4. Радіонова І.Ф. Макроекономіка: теорія та політика. підручник. Київ : Таксон, 2004. 165-166 с.
5. Лазебник Л.Л., Федосов В.М., Юхименко П.І. Теорія фінансів: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. с. 233-234.
6. Perotti R. In Search of the Transmission Mechanism of Fiscal Policy NBER Macroeconomics Annual. NBER, 2007. Vol. 22. 58p.–p.31. URL : <http://www.nber.org/papers/w13143> (дата звернення 27.09.2018).
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL : <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення 27.09.2018).
8. Офіційний сайт ДКСУ URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.09.2018).
9. Башко В.Й. Ефект витіснення: аналіз причинно-наслідкових зв'язків/ *Економічна теорія* : журнал. 2008. с. 82-95.

10. Балдаччи З., Гупта С. Бюджетные экспансии: что действует? Структура налогово-бюджетной политики тесно связана с продолжительностью финансового кризиса. *Финансы и развитие* : журнал. 2009. №12.

References:

1. Alimpiiev Ye.V. Finansovo-monetarna transmissiia u derzhavnomu rehuliuванні ekonomiky: monohrafiia. Kamianets-Podilskyi, 2013. s. 117-118.
2. Vasylyk O.D., Pavliuk K.V. Biudzhethna systema Ukrainy: pidruchnyk. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 2004. s. 123.
3. Lovochkin S.V. Makroekonomichna stabilizatsiia v Ukraini u konteksti ekonomichnoho zrostantia: monohrafiia. Kyiv, 2003. 432s.
4. Radionova I.F. Makroekonomika: teoriia ta polityka. pidruchnyk. Kyiv : Takson, 2004. 165-166 s.
5. Lazebnyk L.L., Fedosov V.M., Yukhymenko P.I. Teoriia finansiv: pidruchnyk. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2010. s. 233-234.
6. Perotti R. In Search of the Transmission Mechanism of Fiscal Policy NBER Macroeconomics Annual. NBER, 2007. Vol. 22. 58p.–p.31. URL : <http://www.nber.org/papers/w13143> (data zvernennia 27.09.2018).
7. Ofitsiynyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy URL : <http://www.minfin.gov.ua> (data zvernennia 27.09.2018).
8. Ofitsiynyi sait DKSU URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia 27.09.2018).
9. Bashko V.I. Efekt vytisnennia: analiz prychnynno-naslidkovykh zviyazkiv/ *Ekonomichna teoriia* : zhurnal. 2008. s. 82-95.
10. Baldachchy Z., Hupta S. Biudzhethnye ekspansyy: chto deistvuet? Struktura nalohovo-biudzhethnoi polytyky tesno sviazana s prodolzhytelnostiu fynansovoho kryzysa. Fynansy u razvytye : zhurnal. 2009. №12.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2018 р.